

Josipa Tomašić

PUČKA KNJIŽEVNOST I KULTURNO PAMĆENJE NA PRIMJERIMA POETIKE LUKE ILIĆA ORIOVČANINA I ANDRIJE KAČIĆA MIOŠIĆA

dr. sc. Josipa Tomašić, Filozofski fakultet, jotomasi@ffzg.hr, Zagreb

izvorni znanstveni članak

UDK 821.163.42.09 Kačić Miošić, A.

821.163.42-1:39

821.163.42.09-91

rukopis primljen: 6. 10. 2016.; prihvaćen za tisak: 15. 12. 2016.

U radu se pučkoj književnosti pristupa iz vizure kulturnoga pamćenja oslanjajući se ponajviše na teorijske uvide Jana i Aleide Assmann. Jan Assmann razlikuje dva modusa pamćenja: komunikacijsko i kulturalno (kulturno) pamćenje. Komunikacijsko se pamćenje odnosi na pamćenje grupe, generacijsko je (obuhvaća tri do četiri generacije) i ilustrirano ponajbolje modusom biografskoga sjećanja. S druge strane, kulturalno (kulturno) pamćenje uključuje čvrste točke prošlosti, visok stupanj institucionaliziranosti i ritualnosti te specijalizirane nositelje. U ovomu je radu pomnija analiza posvećena načinu na koji se u pučkim književnim tekstovima oblikuju čvrste točke prošlosti, odnosno simboličke figure na koje se pamćenje oslanja.

Na primjerima pučkih pisaca Andrije Kačića Miošića i Luke Ilića Oriovčanina, uz osobite osvrtne na predgovore Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga (1756, 1759) i Lovorikama (1874; 1990), pokazuje se važnost kategorija istinitosti, pamćenja i povijesnosti kao ključnih odrednica pučke poetike. U osnovi je i Kačićeva i Oriovčaninova poetičkoga programa težnja da se znameniti povijesni događaji i osobe spase od zaborava. Pokazuje se u kojoj je mjeri pučka književnost „opterećena” pamćenjem, što se pamti (koji sadržaji, koja uporišna mjesta prošlosti ulaze u prostor pamćenja) i kako se osigurava pamćenje te tko je nositelj pamćenja u pučkim tekstovima, odnosno tko pamti. Pučki pisac diskurzivnim strategijama konstituira zajednicu koja se sjeća kao i sadržaje koje želi zadržati u pamćenju, poziva se na povijesnu istinu, iako i njegovu istinu možemo čitati fukoovski kao proizvod diskursa.

Ključne riječi: *pučka književnost; kulturno pamćenje; istina; povijest; Andrija Kačić Miošić; Luka Ilić Oriovčanin*

1. Uvod

Koncepcija *kulturnoga pamćenja* koju je teorijski razradio njemački egiptolog Jan Assmann¹ plodno je područje za pristup pučkoj književnosti. Promatrana kroz prizmu pamćenja, književnost postoji kao mnemotehnička umjetnost, čin pamćenja kulture, kao skup komemorativnih činova koji uključuje znanja pohranjena u kulturi, sve tekstove koje je kultura proizvela i na kojima se ona temelji (Lachmann 2008: 301). Novi je tekst uvijek u odnosu prema prethodnim tekstovima pa je, Barthesovim riječima, svaki tekst intertekst jer se u njemu nalaze elementi prijašnjih tekstova. Odnos pamćenja i književnosti zorno ilustriraju intertekstualni postupci. Citatna igra pučke književnosti odgovara ilustrativnomu tipu citatnosti koji kulturnu tradiciju i tuđe tekstove vidi kao riznicu vrijednu nasljedovanja².

Odnos književnosti i pamćenja ovdje će se ilustrirati na primjeru pučkih pisaca vremenski udaljenih, ali poetički bliskih, Andrije Kačića Miošića i Luke Ilića Oriovčanina. Njihova djela, osobito predgovori kao poetički tekstovi, zorno pokazuju važnost kategorije pamćenja za razumijevanje pučke književnosti. Uz kategoriju pamćenja promotrit će se i kategorije pouke, povijesti i istine kao središnje poetičke odrednice pučke književnosti.

2. Poučna zabava

Kao najčešća odrednica pučke književnosti³ navodi se njezina poučnost, odnosno težnja pučkih pisaca da svojim čitateljima i slušateljima podastru štivo koje će im biti korisno i zabavno. Horacijeva maksima da književnost treba poučiti i zabaviti (*prodesse et delectare*) postaje jedna od temeljnih odrednica pučke poetike, uz važnu napomenu da

¹ Assmann razlikuje dva modusa pamćenja: *komunikacijsko* i *kulturalno* (*kulturno*) *pamćenje*. Komunikacijsko se pamćenje odnosi na pamćenje recentne prošlosti, difuzno je, pripada grupi i obuhvaća tri-četiri generacije nositelja pamćenja u vidu biografskoga sjećanja. S druge strane, kulturalno pamćenje podrazumijeva specijalizirane nositelje, visok stupanj institucionaliziranosti, usmjereno je na čvrsta uporišta prošlosti i podrazumijeva ceremonijalnu komunikaciju i ritualiziranost (Assmann 2006: 61–70). Upravo će modus kulturalnoga pamćenja dominirati u pučkim književnim tekstovima. Ovaj će se rad ponajviše usmjeriti na analizu „čvrstih uporišta prošlosti” i simboličkih figura uz koje se veže sjećanje, dok će ostale odrednice kulturnoga pamćenja koje Assmann navodi biti u analizi manje zastupljene (prije svega zbog prostornoga ograničenja).

² O ilustrativnome i iluminativnome tipu citatnosti više u knjizi Dubravke Oraić Tolić *Teorija citatnosti* (1990) i u članku „Citatnost – eksplicitna intertekstualnost” (1988).

³ Pučku je književnost u hrvatskoj književnoj znanosti najsustavnije proučavala Divna Zečević, čiji radovi obrađuju različite aspekte pučkoga književnoga fenomena (usp. Zečević 1978: 357–379; 1982; 1986: 5–31; 1988). Zečević pučku književnost promatra kao treći književni fenomen koji zauzima specifičan međuprostor između pisane umjetničke književnosti i usmene. Pučku književnost autorica prepoznaje u povijesnome tijeku hrvatske književnosti, od srednjovjekovlja do književnosti danas, i ne ograničava je samo na vrijeme izuma tiska kao ključnoga medija njezina širenja. Uz Zečević, o pojedinim aspektima pučke književnosti pisali su u svojim radovima i Ivan Slamnig (1965), Maja Bošković-Stulli (1983), Pavao Pavličić (1987), Milovan Tatarin (2006). Više o istraživanjima hrvatske pučke književnosti vidi u (Tomašić 2015: 179–182).

Analiza recipijenata pučke književnosti (usp. Tomašić 2015: 182–191) pokazala je da iz specifičnosti pučkih recipijenata proizlaze poetičke zakonitosti toga tipa književnosti, da je riječ o književnoj poetici koja svoje zakonitosti ne gradi prvenstveno na tekstu, nego u komunikacijskomu odnosu između teksta i recipijenta.

u pučkome pogledu zabava kao kategorija svoju puninu dobiva tek u spoju s korisnim. Spoj pouke i zabave istaknuo je autor pučkoga kalendara Ignjat Alojzije Brlić u pismu sinu Andriji Torkvatu od 8. veljače 1845. upućujući mu rečenicu „Puk se podučava sa smišnim stvarima”⁴. U Brličevim se riječima otkriva uloga pouke u pučkoj književnosti čiji je neizostavan sastavak zabava. Taj tip zabave koji prepoznajemo u pučkoj književnosti poučna je zabava, kako ju je nazvala Marina Protrka (2008: 139).

Iako kategorija zabavnoga uključuje estetsku dimenziju pučkoga teksta, ona često ostaje u drugom planu, a primat dobivaju didaktička i utilitarna funkcija. Eksplicitno to iznosi Kačić Miošić u predgovoru drugom izdanju *Razgovora ugodnog* (1759) naslovljenome „Pripoljubljenomu štioću” gdje se u prepoznatljivoj metafori graditeljstva odriče visoke estetike i ukrašenoga govora:

Retorike ni poesije, nakičena ni napirlitana vèza naći ne ćeš, nego jednu zgrađu svrhu tvrdoga temelja od istine zidanu stinam naravnim iz duboki jamà po nastojañu siromaha Mjelovana izkopàni. Ako se naslađuješ ù zgrađam narešenim, evo sam ti kameñe pripravio, pilaj ji, teši ji i kreši ji s tvojizim alatom, koga si stekao, ter načiñaj visokè, plemenitè i gospodske polače. Ja ti dobrovoľno dopuščam i čestitù ù tvomu rukodilu sreću nazivam (Kačić Miošić 1942: 104).

Težnja prema didaktičnosti prepoznata kod pučkih pisaca usko je povezana s čitateljskom/slušateljskom publikom. Puk predstavljen širokim, prije svega slušateljskim, a onda i čitateljskim slojevima, tek u 18. stoljeću postaje adresat književnoga teksta, a tu je golemu zadaću obavio Kačić svojim *Razgovorom*. Kačićev poetički osvrt u predgovoru prvom izdanju *Razgovora ugodnog* (1756) naslovljen „Bratu štioću” računa upravo s tim čitateljskim/slušateljskim slojem uvodeći niže društvene slojeve na hrvatsku književnu scenu:

Želeći dakle ja, da siromasi težaci i čobani naroda slovinskoga, koji se naslađuju u takizim pismam, mogu doći u poznañe, da ñiove pisme i davorije nisu brez temelja istinita, na službu istih siromaha dajem na svitlost ovè knjižice skupljene, složene i pripesene iz različiti knjiiga talijanski u jezik slovinski [...] (Kačić Miošić 1942: 5).

S tim promjenama koje su rezultat dinamiziranja književnoga života u 18. stoljeću i ulaska svih hrvatskih prostora u kulturni dijalog (Fališevac 2007: 92), koji je do tada

⁴ Dalje Brlić piše: „Puk se podučava sa smišnim stvarima, ljudi traže Ezopovih fabula, traže Relkovića Satira, traže svake godine kalendar; koji ima više smišnoga, taj je dražji, od novih traže kadkad pismarice – drugo puk neće da štije, još je dite, još se hoće da zabavlja. – Vox populi vox Dei – kroz fabule, pisme, pripovidke, poslovice, smišne dositke etc. etc. etc. – hoće se puk da podučava, to želi, to bi štio; za suhoparne stvari nemari” (Jelčić 2002: 297), a na drugome mjestu, u pismu sinu od 16. rujna 1850. tu misao formulira riječima: „Matica zagrebačka odredila negdi prije, da će sada Gjorgjevića Psaltir i Mandalinu dati preštampat; Osman pokazuje da u našem puku odziva nejma, niti će se s Dubrovčanima ono postići, što se postizuje Kačićem, Relkovićem i Dossenom! eto ti: vox populi vox dei” (prema Tatarin 2006: 128). Brlić je u ovim pismima dobro detektirao nekoliko bitnih odrednica pučke poetike: usmjerenost na recipijenta, pučko-čitateljske zahtjeve, njihove književno-estetske preferencije, pokazujući pritom i vlastito poučavateljsko razumijevanje književnosti i razumijevanje puka kao najširega čitateljskoga/slušateljskoga sloja.

bio rezerviran samo za malobrojne obrazovane slojeve, povezane su i ostale poetičke promjene koje se tiču samoga književnoga postupka. Kačić je započeo proces koji je kasnije dovršio August Šenoa, premda je Šenoa, za razliku od Kačića, pred sobom imao građansku publiku (usp. Brešić 2007: 452–453).

Tradiciju koju su započeli raniji pučki pisci nastavlja u 19. stoljeću Luka Ilić Oriovčanin što svjedoči o trajnosti i komunikativnosti pučkoga književnoga izraza duboko u 19. stoljeće, a naravno i kasnije. Slično Kačiću i Ilić Oriovčanin u predgovoru *Lovorika* (1874) jasno naznačuje svoje adresate, osobito apostrofirajući mladež: on ima za cilj knjigom poučiti mladež o slavnoj prošlosti pukovnije i zavičaja jer se „u njima imena zaslužnih naših predjašah nahode, koja i nas njihove potomke na slične čine obodravaju”⁵. Uz mladež su kao adresati *Lovorika* naznačeni i *zemljaci* Slavonci, odnosno svi oni koji povijesne informacije najbolje i najlakše prihvaćaju kada su posredovane stihom, pjesmom. Svjestan diferencirane čitateljske publike, Ilić Oriovčanin se kao kulturni djelatnik 19. stoljeća ne ograničuje samo na puk, ali je svjestan važnosti upoznavanja puka sa slavnom povijesti i uključivanja širokih društvenih i čitateljskih slojeva u književni život.

3. Kategorija istine kao poetička odrednica pučke književnosti

Jedna je od ključnih kategorija pučke poetike kategorija istine/istinitosti. Inzistiranje na istinitosti koje je u temeljima pučke poetike, potkrepljivanje opjevanih događaja dokazima i „misija” pučkih pjesnika da se u pamćenju sačuvaju slavna imena i događaji otkriva način na koji pučki pisci pristupaju povijesti te potrebu da odabrane događaje učine dijelom živoga pamćenja povijesti i kulture.

Važno je mjesto i Kačićeva i Oriovčaninova predgovora uspoređivanje s povjesticom, odnosno potkrepljivanje i razjašnjavanje pjesama povijesnim vrelima i drugim dostupnim izvorima⁶. Upućivanjem na izvore Kačić i Oriovčanin potvrđuju vjerodostojnost opjevanih događaja, što je u osnovi pučke poetike. Razlog inzistiranja na istinitosti, odnosno vjeodostojnosti, leži u prosvjetiteljskim intencijama pučkih pisaca, u želji da njihova djela imaju i praktičnu funkciju, da budu recipijentima korisna. Isticanjem vjerodostojnosti opjevanih događaja, odnosno njihove istinitosti, pučki pisci legitimiraju svoj posao, a recipijentima daju korisno štivo. Korisnost je u istinitosti jer u pučkoj koncepciji poučno i korisno može biti samo ono što je istinito.

U sva tri obraćanja čitatelju⁷ Kačić kao glavni motiv provlači istinu, a „pojmovi istinitoga i prirodnoga, suprotstavljeni lažnome i neprirodnome, postaju u Kačićevu

⁵ Velik broj bilježaka ispod pjesama sadržava imena zaslužnih graničara kao i popis onih koji su nagrađeni za hrabrost kolajnama, odlikovanjima ili nekim drugim priznanjem (vidi bilješke na stranicama 197, 222, 223, 224, 233).

⁶ Više o Kačićevim povijesnim vrelima i drugim izvorima u (Botica 2003: 41–46). O Ilić Oriovčaninovima izvorima vidi (Tomašić Jurić 2014: 92).

⁷ Kačić se u trima navratima obraća svojim čitateljima: prvi put na početku prvoga izdanja *Razgovora ugodnoga naroda slovinskoga* (Bratu štioću, 1756), zatim u predgovoru drugom izdanju (Pripoljubljenomu

poetičkoprogramskom tekstu dominantne kategorije” (Fališevac 2007: 97). „Tvrdi temelj od istine” na koji se poziva u predgovorima *Razgovoru ugodnom* autor opravdava brojnim povijesnim i drugim izvorima koji potvrđuju vjerodostojnost opjevanih sadržaja. Slično postupaju i Ilić Oriovčanin u predgovoru *Lovorikama* naslovljenom „Pozdrav štioću” gdje kao važno mjesto ističe istinitost, odnosno dokazivost opjevanih sadržaja:

Navedena, i još njevoja druga vriela rabeći, podje mi za rukom nazočne narodne pjesme u toliko razjasniti, da sam mogao vrieme opjevajućih činah, kao i imena odlikujućih se osobah naznačiti; koja novu vrijednost pjesmama daju.

Ilić stavlja naglasak na povijesnosti epskih pjesama i povijesno u usmenoj epici uzdiže nad poetskim. Ti reci „Pozdrava štioću” otkrivaju Ilića Oriovčanina kao pučkoga pisca koji funkciju književnosti vidi u pouci (koja je u pučkoj poetici uvijek u sprezi sa zabavom), naglašava njezinu didaktičnost i izdiže je nad estetskom funkcijom, dok pisca vidi kao prosvjetitelja i domoljuba. U poučnosti i jest „nova vrijednost” koju Ilić spominje uz pjesme *Lovorika*.

Težnja da se zabilježi povijesno pamćenje, da se povijesni događaji i osobe pamćenjem spase od zaborava u osnovi je i Kačićeva i Ilić Oriovčaninova poetskoga programa iznesenoga u predgovorima *Razgovoru ugodnom* i *Lovorikama*. To uključuje i inzistiranje na istinitosti, težnju da se u prikazivanju i opisivanju povijesnih događaja ostane vjeran dostupnim povijesnim podatcima. Pojam istine jedna je od središnjih kategorija pučke poetike. Istina na koju se pozivaju pučki pisci predstavljena je kao povijesna istina. U pučkoj koncepciji povijesna istina ima povlašten status u odnosu na književnu istinu. Otuda i potreba pučkih pisaca da sve opjevano potkrepljuju povijesnim, primarno pisanim, izvorima. Pismu se u predstavljanju istine daje prednost čime se i legitimira književni posao. Iako se pučki pisac poziva na povijesnu istinu, on tu istinu u isto vrijeme proizvodi raznim diskurzivnim strategijama, kao što konstituira i zajednicu koja se sjeća. Pođemo li od fukoovske teze da je istina uvijek vezana uz sisteme moći koji je proizvode (Foucault 2010), ona i u okvirima pučke poetike ostaje proizvod diskursa. Pučki pisci Kačić i Oriovčanin iz povijesne riznice biraju događaje koje opjevavaju pa je i istina uvijek posredovana njihovim odabirima. Ona se proizvodi diskurzivnim strategijama odabira sadržaja i događaja koje treba opjevati, kao i povijesnih vrela kojima se potvrđuje njihova vjerodostojnost. Dosljedno se, tekstualnim postupcima, gradi svijet slavne prošlosti i junaštva.

štioću, 1759) te na kraju drugoga izdanja gdje donosi neke završne napomene (Najposlidni razgovori starca Mjelovana z bratom štioćem). Iz ta tri obraćanja čitatelju izdvajaju se osnovne Kačićeve preokupacije oko objavljivanja *Razgovora* te poetski pogledi koji su ga vodili prilikom pisanja – progovara o ciljevima kojima se vodio, namjeni djela i adresatima kojima je djelo namijenjeno.

4. Pamćenjem protiv zaborava

Uz istinitost, središnja važnost u počkoj poetici pripada kategoriji pamćenja koje nije percipirano kao individualno, nego kao kolektivno pamćenje⁸. Pučki pisci inzistiraju na pamćenju zajednice koje ima identitetsku funkciju za zajednicu koja se sjeća, „sudjelovanje u kolektivnom pamćenju svjedoči o pripadnosti grupi” (Assmann 2006: 55).

Pučki pisci Kačić i Oriovčanin nastoje slavnu prošlost sačuvati u pamćenju i odužiti se zaslužnim pretcima. Pritom pučki pisac mora imati jasnu sliku događaja i osoba koje valja pamtiti. U počkoj je književnosti pamćenje sačuvano samo za junake i junačka djela, za slavnu prošlost u kojoj nema mjesta izdajicama, kukavicama i nevjernicima. Slika junaka, heroja uz ratničku snagu i vještinu uključuje čovječnost, hrabrost, dobrohotnost i nadasve vjernost narodu i naciji, pa u kolektivnome sjećanju zadržava samo osobe koje su nositelji tih vrлина. Posezanje za povijesnim izvorima ima funkciju utvrđivanja slike junaštva kao „čvrstoga temelja od istine” koji se može nasljedovati. Pamćenje koje oblikuje pučka književnost pamćenje je junaka i junaštva, okupljeno je oko simboličkih figura prošlosti. Kačić Miošić navodi kako svoje djelo piše „da se slavna imena vitezova i glasoviti junaka mogu za puno vikova na svitu uzdržati, štiti i niova junaštva spominati, jer što se u knjigama ne nahodi, brzo se izgubi i zaboravi” (Kačić Miošić 1942: 104). Kačić je svjestan da su čuvari zajedničkoga povijesnoga sjećanja u hrvatskoj kulturi epski pjevači kojima je Bog dao „pamet naravnu” da ono što ostali narodi čuvaju u knjigama, oni čuvaju u pjesmi, u živoj riječi. Svjestan je i krhkosti takvoga pamćenja povijesti te ističe svoje povjerenje u pisanu riječ/književnost prije svega zbog njezine mogućnosti reaktualizacije⁹ – ono što je napisano, ako se zaboravi, može se pronaći i obnoviti u sjećanju, dok su sadržaji koji se čuvaju samo usmenom predajom podložniji zaboravu i potpunom nestajanju.

Dinamika se kulturnoga pamćenja odvija u dijalektici sjećanja i zaborava (A. Assmann 2011: 69). U pamćenju se zajednice, za razliku od pamćenja pojedinca, kao ključno pitanje nameće: „Što ne smijemo zaboraviti?” (Assmann 2005: 36). To pitanje u svojim poetičkim programima postavljaju pučki pisci pokušavajući u isto vrijeme iz bogate povijesne riznice izabrati događaje koji trebaju postati dijelom živoga pamćenja zajednice. Biranje događaja za pamćenje pretpostavlja selekciju koju u slučaju pučke književnosti obavlja pučki pisac konstituirajući na taj način zajednicu sjećanja, ali uvijek na način da osluškuje potrebe zajednice u kojoj djeluje. Konstituiranje zajednice sjećanja podrazumijeva proces uključivanja i isključivanja kojim se postiže osjećaj sličnosti i

⁸ Pojam *kolektivno pamćenje* razvio je 20-ih godina 20. stoljeća francuski sociolog Maurice Halbwach te je time postavio temelje njemačkomu egiptologu Janu Assmannu koji je, proširujući Halbwachovu teoriju *kolektivnoga pamćenja*, uveo i teorijski razradio pojam *kulturnoga pamćenja* (o zaslugama M. Halbwacha za koncepciju kulturnoga pamćenja vidi Erl 2008: 8; Assmann 2005: 41–52, 2006: 51–53).

⁹ U dobro poznatom tekstu „Folklor kao naročit oblik stvaralaštva” (1929) kao jedno od mjesta razlikovanja usmene i pisane književnosti Jakobson i Bogatirjov navode upravo mogućnost reaktualizacije pisane književnosti u odnosu na slabu ili nikakvu mogućnost reaktualizacije onoga što postoji samo u izvedbi, usmeno (Jakobson i Bogatirjov 2010).

kontinuiteta ključan za stabilnost zajednice. Takvu diskurzivnu strategiju konstituiranja pučke zajednice možemo prepoznati kod Andrije Kačića Miošića u obraćanju čitatelju u predgovoru drugomu izdanju *Razgovora*:

I to su, moj štioče, svrhe, za koje ja ovi trud činim, koji, ako si roda od starine gospodskoga, viteškoga oli junačkoga, ufam se biće ti ugodan, ako li nisi, na moje mrzićeš knjižice i pogrđivat trudno dilo starca Mjelovana, kakono su i do sada oni, koji nisu od vitežke krvi sastavljeni (Kačić Miošić 1942: 104).

Kačić procesom uključivanja i isključivanja iz slavne junačke prošlosti oblikuje zajednicu recipijenata kojima namjenjuje svoje djelo. Identifikacija s gospodskim, junačkim i viteškim rodom legitimacija je puka, dotada toliko zanemarena kao književnoga adresata, jer za Kačića „plemenit rod ne znači ni titulu ni bogatstvo, nego znači tek hrabrost i viteštvo o kojemu postoje povijesne potvrde” (Pavličić 2006: 256). Uključivanje puka i isključivanje „protivnika” iz te viteške zajednice uspješan je način konstituiranja zajednice sjećanja, nositelja kolektivnoga pamćenja. Nakon što je uspostavio poveznicu između povijesnih junaka i svojih pretpostavljenih recipijenata, Kačić je osigurao zajednicu sjećanja koja će slavnu prošlost čuvati kao sadašnjost¹⁰.

Identifikaciju sa slavnim pretcima uspostavlja i Ilić Oriovčanin u „Pozdravu štioću” gdje navodi kako se u njegovoj zbirci „imena zaslužnih naših predjašah nahode, koja i nas njihove potomke na slične čine obodravaju”. Tako novim generacijama, mladeži, osigurava vezu sa slavnim pretcima obvezujući ih na nasljedovanje i pamćenje. Ilić Oriovčanin svojim iskazima oblikuje grupu sačinjenu od različitih „nas” te oblikuje mi-identitet kroz komunikaciju koja „prekoračuje granice generacijskog života i slobodna je od interakcije” (A. Assmann 2011: 70).

U pamćenju koje uspostavlja pučka književnost važna je već spomenuta dimenzija živoga, aktivnoga kulturnoga pamćenja, pamćenja kolektiva koje učvršćuje sjećanja u budućnost tako što obvezuje kasnije generacije na zajedničko sjećanje (A. Assmann 2011: 37). Naime, prosvjetiteljska orijentacija pučkih pisaca i inzistiranje na sadržajima koji su njihovim adresatima i ugodni i korisni, uspostavljenju vezu s prošlošću čini aktivnom i djelatnom u sadašnjosti. Ugledanje na junake i nasljedovanje njihovih junačkih djela evociranu prošlost posadašnjuje osiguravajući joj time i djelovanje u budućnosti. Inzistiranje na zajedničkom, kolektivnom pamćenju u tekstovima pučke književnosti osigurava uključivanje novih generacija u zajedničko sjećanje. Konceptiju prošlosti i važnost pamćenja u pučkoj književnosti potvrđuje Kačić Miošić u „Priboljubljenomu štioću” kada kao jednu od „svrha” pisanja *Razgovora* navodi težnju da se „sadašnji i posljednji vitezovi mogu kano ù zrcalo ù rabrenitâ vojevaña i glasovitâ junaštva svoji didâ i šukundidâ, da ji slobodno i veselo mogu naslidovati i s općenitim neprijateljom boj biti” (Kačić Miošić 1942: 103), obvezujući time kasnije generacije na zajedničko sjećanje.

¹⁰ Aleida Assmann razlikuje aktivno i pasivno kulturno pamćenje. Sintagma „čuvati prošlost kao sadašnjost” (preserve the *past as present*) odnosi se na aktivno kulturno pamćenje, dok pasivno kulturno pamćenje uključuje čuvanje prošlosti kao prošlosti (preserve the *past as past*) (Assmann 2008: 98).

Pučka književnost oblikuje referentne točke povijesti s pomoću kojih uspostavlja pamćenje. Odnos prema povijesti u znatnoj mjeri određuje pučku književnost jer ona ima tendenciju njegovanja specifične slike povijesti. Inzistiranje na istinitosti, kako je ranije rečeno, ne isključuje mogućnost konstrukcije povijesnih predodžaba. Pučka književnost nudi određenu sliku povijesti jer prošlost, kako to zaključuje Astrid Erll, nije unaprijed dana, nego se mora kontinuirano re-konstruirati i re-rezentirati (2008: 7).

Različiti modusi sjećanja¹¹ obuhvaćeni u pitanjima *tko se sjeća, čega/koga se sjeća i kako se sjeća* primijenjeni na pučku književnost pomažu u razumijevanju odnosa koji pučka književnost zauzima prema povijesti te osvjetljaju proces uspostavljanja povijesti i posadašjenja prošlosti u pučkoj književnosti.

Pitanje *tko pamti* ili *tko se sjeća* odnosi se na adresata. Kod Ilića Oriovčanina izričito apostrofirani adresat jest domaća mladež, a onda i njegovi zemljaci te svi koji o Granici žele nešto naučiti. Ilić Oriovčanin apel za prizivanjem „zaslužnih naših predjašah” u pamćenje upućuje zajednici, a ne pojedincu, a provodni je motiv u uspostavljanju zajednice koja se sjeća ponos. Sjećanje na slavne pretke omogućuje novim generacijama sudjelovanje u njihovoj slavi. Pučka književnost prošlost ne doživljava kao okaminu, nego kao živo tkivo koje prožima sadašnjost i ima snagu oblikovanja budućnosti. Događaji izdvojeni iz zajedničke prošlosti (junačka djela graničara) funkcioniraju kao referentne točke sjećanja koje oblikuju herojsku sliku povijesti. U tu su sliku uključene i generacije koje se sjećaju, koje su obvezane na nasljedovanje herojskih djela. Opjevani junaci zaslužili su, kako to pokazuje Botica na Kačićevu primjeru, „aureolu *uspomene*”, „svoje su djelo(vanje) prenijeli u naslijeđe malom čovjeku” (Botica 2003: 68). Pamćenje zaslužnih predaka daje im neka arhetipska obilježja junaka, a upravo arhetipski obrasci, kako pokazuje Eliade, osiguravaju kolektivno pamćenje.

Uspostavljanje odnosa prema prošlosti pretpostavlja dvije stvari: da prošlost ne smije potpuno nestati, tj. da moraju postojati „dokazi” njezina postojanja i da dokazi moraju posjedovati različitost u odnosu prema danas (Assmann 2006: 49). Pučka književnost u Kačićevu i Oriovčaninovu primjeru odnos prema prošlosti uspostavlja na relaciji „dokaza”, povijesnih vrela koja služe kao potvrda istinitosti opjevanih/prikazanih događaja, kao i osvješćivanjem različitosti prošlosti i sadašnjosti. Pučka je književnost u neprestanom dijalogu s prošlosti. Prošlost vidi kao riznicu, kao izvor iz kojega treba crpiti i na koji se treba ugledati, dok sadašnjost vidi kao otklon od toga zamišljenoga poretka stvari. Dijalektika prošlosti i sadašnjosti u osnovi je prikazivanja svijeta i čovjeka u pučkim tekstovima.

Pitanje *koga se pamti* povezano je s tom dijalektičkom igrom. Pamte se događaji i likovi iz riznice prošlosti, slavni vitezovi i junaci čije posadašjenje, odnosno nasljedovanje u sadašnjosti, pomaže uspostaviti zamišljeni red. Riječ je o simboličkim figurama uz koje se sjećanje veže i onda kada te figure ne pripadaju dalekoj, apsolutnoj prošlosti. Pučka književnost i figure recentne prošlosti pretvara u tipove mitskih junaka i na taj ih način

¹¹ Pojam *modusi sjećanja* (*modes of remembering*) koristi Astrid Erll kako bi izbjegla opoziciju povijesti i pamćenja. Time se obuhvaća ono što se pamti, kao i *kako se pamti* (Erll 2008: 7).

čuva u sjećanju. Kada, na primjer, pučki pjevač pjeva o bitci kao sudionik događaja (što možemo vidjeti u nekim pjesmama u *Lovorikama*)¹², on opjevane junake pretvara u figure koje valja nasljedovati. To opjevanje neće biti u arhetipskim obrascima kao što je slučaj u tradicionalnoj epskoj pjesmi, nego će pučki pisac, upravo radi inzistiranja na istinitosti, težiti konkretizaciji.

S prethodnim je pitanjem blisko povezano i pitanje *kako* se pamti. Oko jednoga se povijesnoga događaja mogu oblikovati različita sjećanja. Pučka književnost povijest pamti kao slavno, herojsko vrijeme, vrijeme vitezova i junaka, kao stanje stvari onako kako bi moralo biti. Takvo pamćenje prošlosti možemo nazvati *mitskim*. Njime se uspostavlja mitsko vrijeme koje se pokušava obnoviti u sadašnjosti i kao takvo biti zalogom budućnosti. Takav odnos prema povijesti mogli bismo povezati s onim koji uspostavljaju tradicionalna društva – težnja prema odbijanju konkretnoga vremena i nostalgija za povratkom u mitsko doba¹³.

Povijesnim se junacima pristupa kao konkretnim junacima i njihovo se postojanje, njihova se junačka djela, potvrđuju povijesnim izvorima jer pučki pjesnik teži opjevane događaje prikazati kao istinite. On nastupa kao pjesnik-povjesnik koji fabulaciju prihvaća kao zaštitu „da se ne izgubi spomen na (iz)vrsna djela i djelatnike” (Botica 2003: 71). Inzistiranje na istinitosti ne isključuje mogućnost da se junacima podari „mitski ugled” (Eliade 2007: 59), da ih se u književnoj obradi „preobrazi u mitskog heroja” (60). Ako se i ne mitologizira povijesni junak onako kako to čini usmena epika, slika prošlosti doživljena je kao trajno mitsko vrijeme. Inzistiranje na oponašanju junaka i ponavljanju junačkih djela (koja se odnose na hrabrost, ponos i moralnu snagu čovjeka, a ne nužno na ponavljanje ratničkih pothvata) možemo čitati i kao težnju približivanju arhetipskomu modelu heroja, a svako takvo približavanje, drži Eliade, znači povratak u mitsko doba. I Kačić je opjevane junake i vitezove „okitio junačkom aureolom da ih otme smrti i zadrži u životu (sjećanju, viziji svojih recipijenata), kako je to općenito činila tradicijska kultura i herojska epopeja”, ali kao pučki pjesnik koji teži povijesnoj istini nije mogao prihvatiti model obrade koji je ponudila usmena epska pjesma (Botica 2003: 71–72). Kao Kačić, i Oriovčanin zbog težnje da se važni povijesni događaji što vjernije pamte, svjesno odustaje od maštovitosti narodnoga pjesnika i modela obrade tradicionalne epske pjesme.

Mircea Eliade na primjeru pamćenja povijesnih događaja u narodnim pjesmama pokazuje nemoć kolektivnoga pamćenja da izvan arhetipskih obrazaca sačuva povijesne događaje i ličnosti (Eliade 2007: 64). Kolektivno pamćenje konkretne povijesne osobe preobražava u arhetipske junake jer jedino mitologizacija povijesnih ličnosti osigurava njihovo pamćenje. Isti proces bilježi Ljiljana Marks za usmene predaje u kojima se povijesni događaji i osobe također pamte u arhetipskim obrascima. Tako se u povijesnim predajama o banu Josipu Jelačiću oko banova lika oblikovala utopijska slika junaka, spasitelja nacije (Marks 2004: 14). Slično je i car Josip II. u usmenim predajama prikazan kao prototip pravednoga vladara koji ispravlja nepravdu počinjenu njegovim

¹² Vidi, na primjer, pjesme br. 31, 32 i 33.

¹³ O tome problemu piše Mircea Eliade u knjizi *Mit o vječnom povratku* (2007).

podanicima (Katušić 2005: 156). Oba su povijesna lika u usmenim predajama mitologizirana i pamte se unutar arhetipskih obrzaca.

Odnos pučke književnosti prema povijesti važan je za razumijevanje pučkoga književnoga fenomena, osobito deseteračkih pučkih pjesama koje opijevaju povijesne događaje i osobe¹⁴. U tome tipu pučkoga pjevanja povijesni diskurz ulazi u područje književnosti doživljujući transformacije koje uvjetuje književna organizacija povijesne zbilje. Pučki su pjesnici svoja djela gradili na odnosu povijesti i poezije, zbilje i fikcije. U tome im je, kako je ranije navedeno, bilo važno zadržati povijesnu vjerodostojnost. Njihovo inzistiranje na istinitome prikazivanju u izravnoj je vezi s didaktičnom funkcijom pučke književnosti, s težnjom da se recipijentima ponudi poučan i koristan sadržaj, likovi koje mogu nasljedovati. Ilić Oriovčanin svoje *Lovorike* i piše s ciljem da svoje zemljake upozna sa slavnom prošlošću jer je svjestan koliko je poznavanje prošlosti ključno za izgradnju budućnosti i nacionalnoga identiteta.

Pučki pjesnik glorificira prošlost, a projekcijom slavne prošlosti želi djelovati u sadašnjosti. Njegovo je djelovanje pokušaj vraćanja društvenoga otklona u prvobitno *koncipirani red*¹⁵, pokušaj vraćanja u smjeru idealne prošlosti koja postoji kao „mitsko vrijeme” i kao takva zalogom je budućnosti. Antiteza prošlosti i sadašnjosti djelatno je načelo pučkoga mišljenja. Antitezom je izrečena i kritika društva i stanja u kojemu se čovjek nalazi. Progovoaranje protiv pomodnosti kod, na primjer, Grabovca ili kod Ilića Oriovčanina u *Slavonskim varoškim pjesmama*, kao i kod brojnih anonimnih pučkih pjesnika, odraz je pučkoga pogleda na svijet koji se očituje u predodžbi prošlosti kao idealnoga vremena, a sadašnjosti kao otklona od toga zamišljenoga poretka stvari. Stalna težnja očuvanja zamišljenoga poretka pučkoj književnosti jamči stabilnost jer je svako vrijeme, vrijeme otklona od idealnoga stanja, pa težnja uspostavljanja zamišljenoga poretka ostaje svezvremenska osobina pučkoga književnoga fenomena.

5. Zaključak: poetika pamćenja

Kačić i Ilić Oriovčanin književnosti dodjeljuju važnu funkciju *čuvarice sjećanja*. Oni kao pučki pisci teže vjernomu prikazivanju, oslanjaju se na povijesne spise, ali posežu za stihom, za književnim oblikovanjem, jer su svjesni kako stih najpostojanije osigurava pamćenje junačkih djela i čuvanje tradicije. Put do naroda pronašle su pučkoj estetici prilagođene deseteračke pjesme pune „hvaljenih junačkih djela domaćih sinova, znanaca i prijatelja narodnih” (Žiljar 1905: 12). Ilićeve su *Lovorike*, kao i Kačićev *Razgovor* prije njih, zahvaljujući komunikativnosti pučkoga deseterca i junačkoj tematici ušle u prostor kulturnoga pamćenja i tako postale u narodu „spomen knjiga njegove davne junačke prošlosti” (isto). Pučka književnost sjećanje veže uz simboličke figure prošlosti, a

¹⁴ Pučku povijesnu pjesmu koja kao uzor postavlja Andriju Kačića Miošića Divna Zečević čita, na tragu Andréa Jollesa, kao stihovani memorabile (usp. Zečević 1991: 167–182).

¹⁵ Termin *koncipirani red* Divna Zečević preuzima od Claudea Lévi-Straussa koji u knjizi *Strukturalna antropologija* piše o zamišljenome (koncipiranome) redu, poretku koji odgovara prostoru mita i religije u odnosu na ostvareni (proživljeni) red (usp. Zečević 1978: 407–408).

prošlost doživljava kao mitsko vrijeme. Čak i kada opjevava događaje recentne prošlosti, ima potrebu junake događaja pretvoriti u mitske figure, a nedavnu prošlost povezati s davnim vremenima. Tako uspostavljeno pamćenje prepoznajemo kao Assmannov modus kulturnoga (kulturalnoga) pamćenja.

Težnja da se povijesni događaji i osobe spase od zaborava u osnovi je i Kačićeva i Ilićeva poetičkoga programa. Obojica književnika izražavaju želju da se slavni pretci i njihovi podvizi sačuvaju u sjećanju i nasljeđuju. Ilić Oriovčanin odabirom junačkih pjesama u *Lovorikama* i eksplicitno izražava želju da se slavna imena graničara sačuvaju u pamćenju novih generacija. Tomu cilju pridonosi i nizanje svih slavni imena u pjesmama *Lovorika* koje odgovaraju žanru pohvalnice¹⁶. Njihovo je pamćenje ustabiljeno književnom formom, desetercem koji svojom stabilnom strukturom čuva događaje u pamćenju, čuva tradiciju. Povijesni je događaj literarizacijom ušao u kolektivno pamćenje širokih čitateljskih/slušateljskih slojeva, a takvo je pohranjivanje kulture u knjigu strategija njezina pamćenja (Sablić Tomić i Iles 2011: 306). Pamćenje kulture uspješno osigurava pučka pjesma koja postaje nositeljicom pamćenja, ona ne postoji samo kao pisana riječ, nego prelazi i u usmeni medij te tako postaje dijelom vrlo žive komunikacije.

Možemo zaključiti kako pučki poetički programi odbacuju mogućnost poetike zaborava i kao svoju poetičku okosnicu odabiru pamćenje/sjećanje, pa poetiku pučke književnosti možemo nazvati poetikom pamćenja koja se očituje u specifičnom odnosu prema prošlosti.

Literatura

- Assmann, Aleida (2008) „Canon and Archive”, *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, ur. Astrid Erll i Ansgar Nünning, Walter de Gruyter, Berlin i New York, 97–107.
- Assmann, Aleida (2011) *Duga senka prošlosti. Kultura sećanja i politika povesti*, prevela Drinka Gojković. Biblioteka XX. vek, Knjižara Krug, Beograd.
- Assmann, Jan (2005) *Kulturno pamćenje: pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*, preveo Vahidin Preljević, Vrijeme, Zenica.
- Assmann, Jan (2006) „Kultura sjećanja”, *Kultura pamćenja i historija*, ur. i prevele Maja Brkljačić i Sandra Prlenda, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 45–78.
- Bošković-Stulli, Maja (1983) „O pojmovima usmena i pučka književnost i njihovim nazivima”, *Usmena književnost nekad i danas*, Prosveta, Beograd, 5–114.
- Botica, Stipe (2003) *Andrija Kačić Miošić*, Školska knjiga, Zagreb.
- Brešić, Vinko (2007) „Andrija Kačić Miošić i novija hrvatska književnost”, *Fra Andrija Kačić Miošić i kultura njegova doba*, ur. Dunja Fališevac, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 447–455.

¹⁶ Vidi pjesme br. 1, 10, 11, 12, 16, 20, 23, 24, 28. Više o pohvalničkom stilu pjesama u *Lovorikama* u (Tomašić Jurić 2014: 118–130).

- Eliade, Mircea (2007) *Mit o vječnom povratku*, prevela Ljiljana Novković, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.
- Erl, Astrid (2008) „Cultural Memory Studies: An Introduction”, *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, ur. Astrid Erl i Ansgar Nünning, Walter de Gruyter, Berlin i New York, 1–15.
- Fališevac, Dunja (2007) „Kačićeva poetika u kontekstu poetičkih programa hrvatske književne kulture 18. stoljeća”, *Fra Andrija Kačić Miošić i kultura njegova doba*, ur. Dunja Fališevac, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 91–120.
- Foucault, Michel [Fuko, Mišel] (2010) *Spisi i razgovori*, priredio Mladen Kozomara, preveo Ivan Milenković, Beograd, Fedon.
- Ilić Oriovčanin, Luka (1874; 1990) *Lovorike gradiškoga narodnoga graničarskoga puka br. 8 opjevaju narodne pjesme*. Nova Gradiška.
- Jakobson, Roman, Pjotr Bogatirjov (2010) „Folklor kao naročit oblik stvaralaštva”, *Folkloristička čitanka*, ur. Marijana Hameršak i Suzana Marjanić, AGM, Zagreb, 31–44.
- Jelčić, Dubravko (2002) *Hrvatski književni romantizam*, Školska knjiga, Zagreb.
- Kačić Miošić, Andrija (1942) *Razgovor ugodni naroda slovinskoga, Djela Andrije Kačića Miošića*, priredio Tomo Matić, Stari pisci hrvatski XXVII, HAZU, Zagreb.
- Katušić, Maja (2005) „Usmene predaje o caru Josipu II.”, *Povijesni prilozi*, 24, 29, 151–165.
- Lachmann, Renate (2008) „Mnemonic and Intertextual Aspects of Literature”, *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, ur. Astrid Erl i Ansgar Nünning, Walter de Gruyter, Berlin i New York, 301–310.
- Marks, Ljiljana (2004) „Ban Josip Jelačić in Croatian Oral Legends: Between History and Myth”, *Narodna umjetnost*, 41, 1, 7–21.
- Oraić Tolić, Dubravka (1988) „Citatnost – eksplicitna intertekstualnost”, *Intertekstualnost & intermedijalnost*, ur. Zvonko Maković i dr., Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 121–156.
- Oraić Tolić, Dubravka (1990) *Teorija citatnosti*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.
- Pavličić, Pavao (1987) „Pučka, trivijalna i masovna književnost“, *Trivijalna književnost*, ur. Svetlana Slapšak, Studentski izdavački centar UK SSO, Institut za književnost i umetnost, Beograd, 73–83.
- Pavličić, Pavao (2006) *Skrivena teorija*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Protrka, Marina (2008) *Stvaranje književne nacije. Oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća*, FF Press, Zagreb.
- Sablić Tomić, Helena i Ileš, Tatjana (2011) „Grad između pamćenja i zaborava”, *Dani hvarskog kazališta. Pamćenje, sjećanje, zaborav u hrvatskoj književnosti i kazalištu*, ur. Boris Senker, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Književni krug Split, Zagreb i Split, 303–323.

- Slamnig, Ivan (1965) *Disciplina mašte*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Tatarin, Milovan (2006) „Uloga pučkih kalendara u stvaranju hrvatske čitateljske publike (Kalendar Ignjata Alojzija Brlića)”, *Raslojavanje jezika i književnosti, Zbornik radova 34. Seminara Zagrebačke slavističke škole*, ur. Krešimir Bagić, FF press, Zagreb, 107–141.
- Tomašić Jurić, Josipa (2014), *Pučka sastavnica u djelu Luke Ilića Oriovčanina*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Tomašić, Josipa (2015), „Recipijenti pučke književnosti kao polazište za razumijevanje pučke poetike”, *Narodna umjetnost*, 52, 2, 179–194.
- Zečević, Divna (1978) „Pučki književni fenomen”, u Maja Bošković-Stulli i Divna Zečević, *Povijest hrvatske književnosti. Knj. 1, Usmena i pučka književnost*, Liber/Mladost, Zagreb, 357–638.
- Zečević, Divna (1982) *Pučko književno štivo u hrvatskim kalendarima prve polovice 19. stoljeća 1. dio*, Izdavački centar Revija, Radničko sveučilište Božidar Maslarić Osijek, RO „Zagreb”, Osijek.
- Zečević, Divna (1986) *Književnost na svakom koraku (Studije i članci)*, Izdavački centar Revija, Radničko sveučilište Božidar Maslarić Osijek, Osijek.
- Zečević, Divna (1988) *Hrvatske pučke pjesmarice 19. stoljeća (Svjetovne i nabožne)*, Izdavački centar Revija, Radničko sveučilište Božidar Maslarić Osijek, Osijek.
- Zečević, Divna (1991) *Prošlost u sadašnjosti. Popularnost pučkog književnog mišljenja*, Izdavački centar Revija Otvorenog sveučilišta Osijek, Osijek.
- Žiljar, Luka (1905) *Život i književni rad ilirca Luke Ilića Oriovčanina*, Tisak Antuna Scholza, Zagreb.

SUMMARY

Josipa Tomašić

POPULAR LITERATURE AND CULTURAL MEMORY ON THE
EXAMPLES OF LUKA ILIĆ ORIOVČANIN AND ANDRIJA KAČIĆ MIOŠIĆ

In this paper we approach popular literature from the perspective of cultural memory studies, relying mostly on the theoretical insights of Jan and Aleida Assmann. Jan Assmann distinguishes between two modes of memory: communicative memory and cultural memory. Communicative memory relates to a group, takes the form of everyday communications, includes three to four interacting generations and is best illustrated by a mode of biographical memory. On the other hand, cultural memory is based on fixed points in the past, a high degree of formation and ceremonial communication, depends on a specialized practice and always has its specialized carriers. In this paper a more detailed analysis of the way in which popular literary texts form fixed points in the past, the symbolic figures of memory, is carried out.

The importance of the categories of truth, memory and history is shown on the examples of popular folk writers Andrija Kačić Miošić and Luka Ilić Oriovčanin. Special attention is given to the forewords to *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* (1756, 1759) and *Lovorike* (1874; 1990). Both Kačić and Oriovčanin show aspirations towards saving historic events and persons from being forgotten. We analyse the importance of memory in popular poetics by asking the following questions: a) what is the subject of memory; b) who remembers; and c) which mechanisms enable memory? A popular writer uses discursive strategies to constitute a community that remembers, as well as content that he wants to keep in memory. He refers to the historical truth, though the category of truth in popular texts can be read, in accordance with Foucault's approach, as a product of discourse.

Key words: *popular literature; cultural memory; truth; history; Andrija Kačić Miošić; Luka Ilić Oriovčanin*